

SHERPA
SLOVENSKO RAZVOJNO
PROGRAMSKO OBMOČJE
ZRAKARSTVA

VIZIJA RAZVOJA SLOVENSKEGA PODEŽELJA

Stališče

**DOLGOROČNA VIZIJA ZA PODEŽELSKA OBMOČJA: PRISPEVEK 20
STIČIŠČ MED ZNANOSTJO, DRUŽBO IN POLITIKO**

STALIŠČE VEČDELEŽNIŠKEGA STIČIŠČA

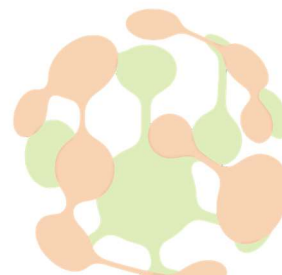
STIČIŠČE SVARUN

Različica: 21. 10. 2020

Kontaktne informacije

Koordinator | Emil Erjavec, emil.erjavec@bf.uni-lj.si

Skrbnik | Ilona Rac, ilona.rac@bf.uni-lj.si

1. Namen in ključne ugotovitve

Namen tega dokumenta je predstaviti vizijo slovenskega podeželja, oblikovano v sodelovanju s ključnimi nacionalnimi deležniki na več fokusnih skupinah in na podlagi ankete, posredovane pripadnikom različnih družbenih skupin.

Slovensko podeželje je raznoliko v vseh pogledih, od naravnih danosti do socio-ekonomskih razmer; opredeljujejo ga različni trendi, od vstopa visokotehnoloških dejavnosti in izboljševanja demografske strukture na eni strani do usihanja kmetijstva in depopulacije na drugi. Slovensko podeželje nudi potencial za dvig kakovosti življenja vseh prebivalcev Slovenije, posebej tistih živečih na njem, a potrebuje novo prepoznavnost, razvoj in aktiviranje notranjih potencialov ob podpori širše skupnosti, ki mu mora dati tisto mesto, ki mu pripada.

Vloga podeželja v razvojnih strategijah Slovenije je šibko opredeljena; opredeljuje ga predvsem odnos do kmetijstva in pridelave hrane. Slovensko podeželje zaznamujejo kmetijstvo, gozdarstvo, družinske kmetije in vaška naselja. Kmetije so ključni upravljalec s prostorom na podeželju in kmetijstvo ima izrazito večnamensko vlogo. Pridelava hrane je pomembna z vidika oskrbe prebivalstva, pa tudi s stališča nacionalne kulturne identitete, upravljanja z naravnimi viri in enakomernega prostorskega razvoja. Vendar je treba preseči zgolj enosektorsko gledanje na podeželje in razviti holistični pristop, ki bo ob ohranitvi in razvoju potencialov kmetijstva pripeljal na podeželje tudi nove gospodarske dejavnosti in trajnostne pristope pri razvoju podeželskih virov ter omogočil dostojno in kakovostno življenje njegovih prebivalcev. Jasna je torej potreba po krepitevi ukrepov za celostni razvoj podeželja.

V procesu priprave tega dokumenta se je v slovenskem podeželskem prostoru pokazala potreba po dialogu, ki bo uspel uskladiti različne interese ter doseči vzajemno spoštovanje in razumevanje pripadnikov različnih družbenih skupin; pri iskanju razvojne vizije in umeščanju različnih interesov vanjo je treba poiskati skupni jezik in načine doseganja soglasja. Vrednote deležnikov podeželskega razvoja v splošnem niti niso tako različne, različne pa so predstave o tem, kako doseči prehod v bolj trajnostno, vključujočo družbo, ki uravnoteža interese mesta in podeželja ter ljudi, okolja in kapitala. Na ravni politike so potrebni učinkoviti sistemi upravljanja, ki temeljijo na dejstvih in strateškem sodelovanju različnih sektorjev ter usklajenih sektorskih politikah.

Različni deležniki so v postopku priprave tega dokumenta z visoko stopnjo soglasja poudarili pomen primerno dostopnih storitev, delovnih mest in pravične obravnave vseh družbenih skupin v smislu zagotavljanja kakovosti življenja vseh prebivalcev podeželja. V Sloveniji je tudi jasno stališče pomembnega dela deležnikov pri poudarjanju vloge kmetijstva, kmetov in pridelave hrane. Kmetijstvo ostaja pomemben steber razvojnih perspektiv slovenskega podeželja, v okviru katerega pa je treba okrepiti tako večnamenskost in zagotavljanje javnih dobrin, namenjenih celotni družbi, kot tudi ekonomske perspektive kmetov.

Pri odločanju na vseh ravneh (lokalni, regionalni, nacionalni in nadnacionalni) je zato bistvenega pomena upoštevanje mnenj, želja, različnih vrednostnih izhodišč in potreb vseh skupin prebivalstva – potrebno je vključujoče in transparentno odločanje od spodaj navzgor, ki pa po drugi strani terja ustrezno informirano sodelovanje opolnomočenega prebivalstva. Podobno so kot pomembne elemente skladnega življenja na podeželju pripravljavci vizije izpostavili medgeneracijsko (in drugo) sodelovanje, sožitje različnih družbenih skupin in zdrave odnose med podeželanji.

Zelo jasno se kaže visoka stopnja soglasja, da je treba izkoriščati obstoječe prednosti Slovenije – kakovostno hrano in razmeroma ohranjeno naravo ter številne preživele majhne kmetije, ki so videne kot bolj trajnostna oblika kmetovanja, če le uspejo doseči konkurenčnost oz. ustrezen tržni prihodek; po drugi strani pa bodo morale intenzivnejše metode pridelave hrane temeljiti na sodobnih tehnologijah, katerih negativni vplivi na okolje ne bodo presegali njegove nosilne sposobnosti. Prihodnja preživetvena sposobnost tako podeželja kot mest bo v precejšnji meri odvisna od ustrezno tržno in politično

ovrednotenega prispevka kmetov in drugih upravljalcev zemljišč k dobrobiti družbe oz. skrbi za ohranjanje zdravega skupnega življenjskega okolja ter naravne in kulturne dediščine.

Dosedanje javne politike v povezavi s podeželjem so neskladne, saj prevladuje sektorski pristop in pomanjkanje skupne vizije in prioritete na področju razvoja podeželja. Politike zato ne prinašajo želenih rezultatov; potrebna je njihova redefinicija v odnosu do podeželja. Kompleksnost razmer na podeželju in krepitev neugodnih trendov zahtevata nove pristope in izrazitejšo koordinacijo javnih politik v povezavi s podeželjem.

Potrebujemo torej novo definicijo podeželskosti, ki ni nujno istovetna s kmetstvom in kmetijstvom, kot je bila doslej. V ospredje stopajo spremenjene in popolnoma nove družbene vloge, zato potrebujemo tudi redefinicijo družbenega pogleda na vlogo, ki jo imajo kmetje pri upravljanju z naravnimi viri.

Slovensko podeželje ima široke potencialne, ki jih kaže izkoristiti z novimi pristopi in skupnim delovanjem zasebne pobude ter javnih politik, novimi oblikami sodelovanja in krepitev komunikacije in solidarnosti med mestom in vasjo.

Ključne besede: slovensko podeželje, ravnovesje interesov, trajnostna družba, vključujoče odločanje.

2. Predstavitev stanja – nekatera ključna dejstva

Sliko slovenskega podeželja z dejstvi in podatki je težko oblikovati, saj nimamo na voljo niti jasne opredelitve, kaj slovensko podeželje sploh je. Po tipologiji Eurostata ([EUROSTAT, 2018](#)), ki deli območja (regije na ravni NUTS 3, torej statistične regije) na pretežno mestna, vmesna in pretežno podeželska, sodi 12,6 % ozemlja in 24,9 % prebivalstva pod pretežno mestna območja. Če izločimo večje mestne občine, izgubimo pomemben del primestnega podeželja. Natančne statistike za slovensko podeželje se tako niti ne vodi, kar dodatno priča o nujnosti jasne zakonske in politične opredelitve podeželja.

Z izjemo kmetijstva tako primanjkuje dovolj natančnih podatkov o celoviti gospodarski strukturi in procesih in zlasti o socialnem stanju na podeželju. Podeželje tudi ni predmet stalnega in sistematičnega raziskovanja različnih ved in strok, kar dodatno ožja pogled nanj in omejuje možnosti kvantificiranega, strateškega pristopa pri oblikovanju vizije za slovensko podeželje. V tem delu vendarle predstavljamo podatke in dejstva, iz katerih si je mogoče ustvariti grobo sliko o stanju in izzivih podeželja. Obenem pa naj bo ta dokument tudi poziv k novim pristopom in odnosu do podeželja z vidika statistike in raziskovalnega dela.

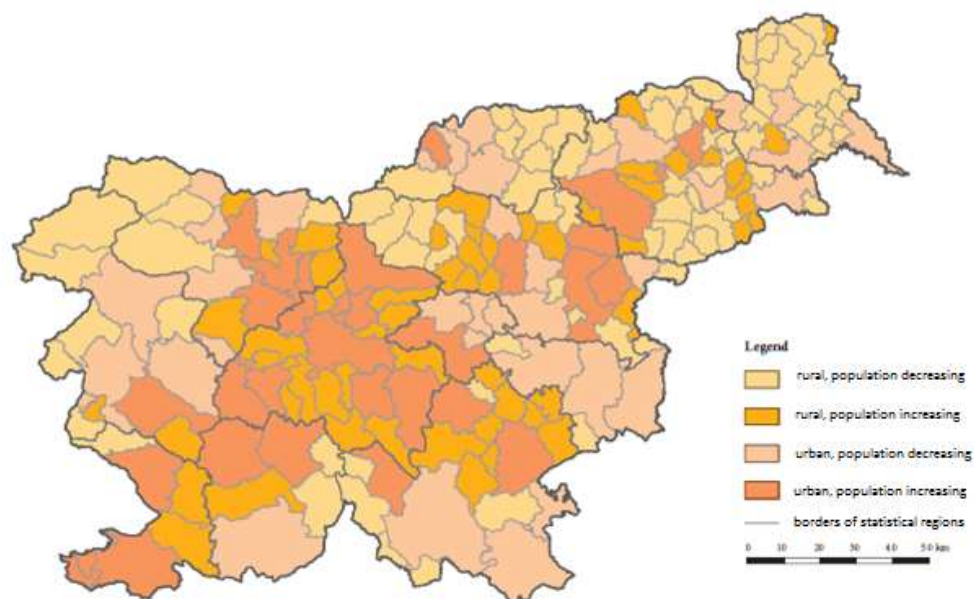
2.1.1. Socioekonomska vprašanja

Slovensko podeželje je funkcionalno, pa tudi politično preko razvojnih programov, opredeljeno predvsem z vlogo kmetijstva v njem. Kmetijstvo ima kljub relativno majhnemu deležu v nacionalnem BDP (1,4 %) pomembno vlogo pri oblikovanju podeželja in podeželskega utripa, saj je po zadnjem strukturnem popisu kmetijstva SURS, narejenem leta 2010, na 74.425 družinskih kmetijah živelo približno 260.000 prebivalcev, ki so upravljali s približno 475.000 hektarji kmetijske zemlje (Kmetijska zemljišča v uporabi, KZU), kar je približno četrтина slovenskega ozemlja. Vsled zgodovinskega razvoja strukturo kmetijstva zaznamujejo manjše kmetije (leta 2016 povprečna velikost 6,9 ha KZU/KMG na 69.902 kmetijskih gospodarstvih; [SURS, 2017](#)). Velika večina njih pridobiva dohodke iz različnih virov, zaradi česar so bile kmetije v preteklosti pomemben blažilec gospodarskih in socialnih napetosti in konfliktov na podeželju in v širši družbi. Je pa njihova produktivnost v povprečju nizka v primerjavi s povprečjem članic EU, neugodna je tudi starostna in izobrazbena struktura nosilcev kmetijskih gospodarstev. Zadnjih 30 let, pospešeno pa po pristopu Slovenije v EU, poteka intenzivna transformacija kmetijstva. Število kmetijskih gospodarstev se sicer ne znižuje dramatično, povečujejo pa se površine v upravljanju večjih gospodarstev. Leta 2016 so večja kmetijska gospodarstva (več kot 10 ha KZU – 17,6 % od vseh KMG) obdelovala že več kot polovico vseh kmetijskih površin v državi (57 % vseh KZU).

Z agrarno strukturo, zaradi katere so številne samooskrbne polprofesionalne kmetije dopolnjevale dohodke z delom zunaj kmetije, mladi pa iskali privlačnejšo zaposlitev zunaj kmetijstva, so do neke mere povezana neugodna demografska gibanja ([Potočnik Slavič, 2010](#)). Obenem pa funkcionalna in čustvena navezanost starejših na zemljo rezultira v slabem in počasnem prenosu kmetij na mlade, kar se odraža v visoki povprečni starosti nosilcev kmetij, ki je leta 2019 znašala 57 let ([SURS, 2020](#)).

O gospodarski strukturi podeželja in njenem spreminjanju skozi čas nimamo dovolj natančnih in celovitih podatkov. Za Slovenijo je bil v prejšnjem družbenem sistemu značilen strateško določen poli-centričen razvoj družbe, ki je v vsak nekoliko večji kraj pripeljal industrijski obrat in delovna mesta na podeželju. To je podpiralo strukturo mešanih kmetij in omogočalo dvig splošnega življenjskega standarda na podeželju. V procesu družbene tranzicije je velika večina teh obratov propadla. V mnogih delih podeželja, ki niso blizu mestnih centrov, je kmetijstvo ostalo kot edina gospodarska dejavnost. Po drugi strani pa je zaznati tudi odlične primere novih industrijskih obratov, tudi visokotehnoloških, ki ohranjajo demografsko strukturo na svojih območjih in nudijo drugačne razvojne alternative.

Slovenija zaradi sprememb v gospodarski strukturi, modernizacije kmetijstva, staranja prebivalstva in urbanizacije na splošno doživlja depopulacijo podeželja in demografsko asimetrijo. Prebivalstvo naj bi do leta 2100 upadlo na 1.796.000 ([SURS, 2019](#)), pri čemer naj bi bilo 27,5 % prebivalstva v starostni skupini 65+ ([MOP, 2016](#)). Pričakujemo, da se bodo trendi depopulacije oz. rasti prebivalstva močno razlikovali v različnih delih države. Nared in sod. ([2019](#)) so slovenske občine razvrstili v štiri skupine (glede na to, ali prebivalstvo narašča/pada oz. ali gre za mestno/podeželsko občino) (Slika 1) in izračunali projekcije sprememb prebivalstva do leta 2038.

Slika 1: Klasifikacija slovenskih občin, [Nared in sod., 2019](#).

Podatki jasno kažejo na večtirnost demografskih procesov v Sloveniji. Prepoznamo lahko štiri tipe občin, kjer se urbano in podeželsko prebivalstvo povečuje ali zmanjšuje. V podeželskih občinah, ki so bližje glavnemu mestu in nekaterim regionalnim centrom, pa tudi turističnim centrom, prebivalstvo celo narašča, medtem ko odročnejša podeželska območja beležijo vse izrazitejšo depopulacijo, ki jo kažejo tudi projekcije trendov do 2038 ([Nared in sod., 2019](#)).

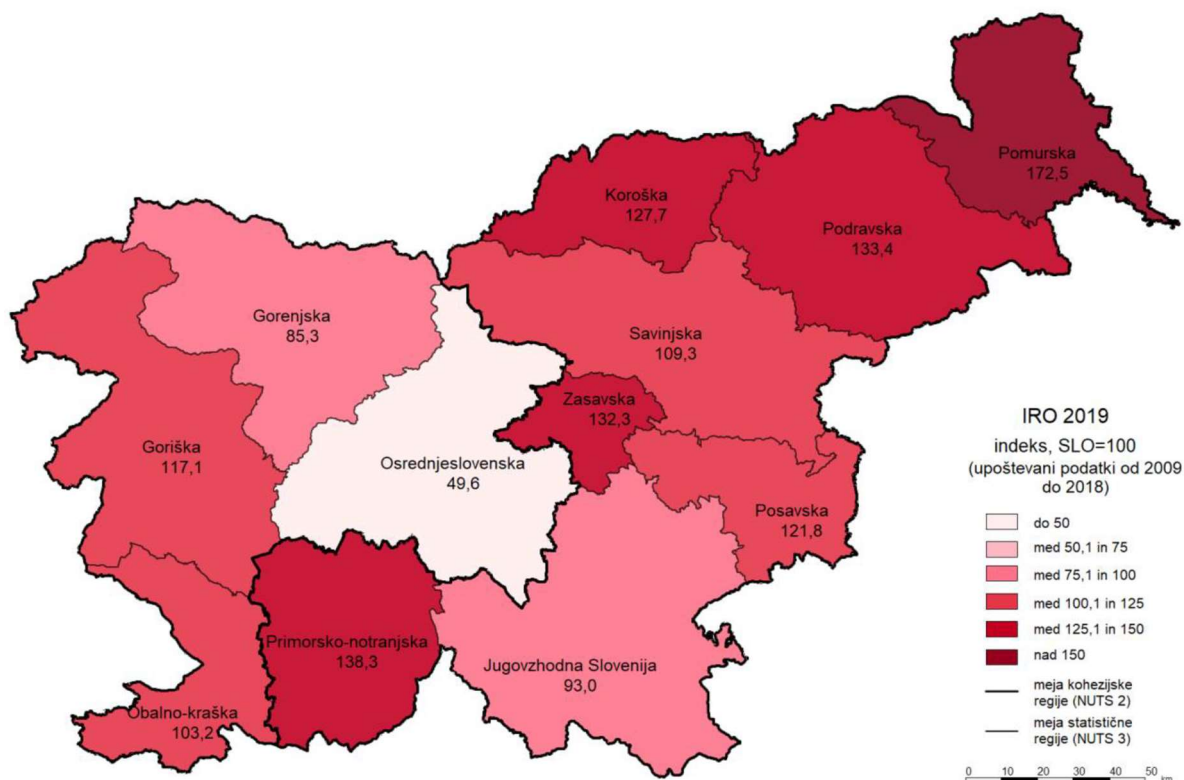
Za Slovenijo sta značilna dva različna demografska procesa – koncentracija in praznjenje ([Nared in sod., 2019](#)). Oba imata neželene posledice – izseljevanje, opuščanje zemljišč in zaraščanje kmetijskih zemljišč (pomembno povezana tudi z nizko produktivnostjo dela in nizkimi prihodki v kmetijstvu), izguba infrastrukture in kulturne krajine, pritiski na zemljišča, koncentracija gospodarske dejavnosti in povečan

okoljski pritisk na ekološko občutljiva območja in razpršena urbanizacija. Za Slovenijo sicer velja, da je demografski problem prisoten, a omejen na nekatere dele pretežno podeželskih območij. V primerjavi z nekaterimi drugimi novimi članicami EU (npr. baltske države, pa tudi Hrvaška, Romunija in Bolgarija) praznjenje prostora ni tako izrazito, a vendarle trendi niso ugodni in se jim je treba posvetiti z vso resnostjo.

Demografski trendi so tesno povezani s pomanjkanjem ustrezne infrastrukture. Marsikje so javne službe, kot so prevoz, osnovno šolstvo in zdravstvo, nezadostne ali celo pomanjkljive zaradi pomanjkanja kritične mase ali nedonositosti; to pomembno vpliva na kakovost življenja manj mobilnih segmentov družbe, pa tudi na privlačnost za potencialne prišleke ([Potočnik Slavič, 2010](#)). Kot izjema k temu pravilu se je v zadnjih letih bistveno izboljšal dostop do interneta na podeželju ([SURs, 2020b](#)).

V zadnjem času se naraščajoče število mladih družin in upokojencev ter tujcev odloča ostati na podeželju oz. se tja preseliti; ta trend do neke mere podpira tehnološki razvoj, ki omogoča delo od doma ([Potočnik Slavič, 2010](#)).

Slovenske regije imajo različno razvojno perspektivo. Indeks razvojne ogroženosti, sestavljen kazalnik za spremljanje regionalnega razvoja, ki ga uporablja Urad za makroekonomske analize in razvoj ([UMAR, 2020](#)), kaže, da so skoraj vse statistične regije, zlasti pa najbolj podeželske (Pomurska, Podravska in Primorsko-notranjska statistična regija), izrazito razvojno ogrožene. Izjeme so Osrednjeslovenska statistična regija z glavnim mestom ter Jugovzhodna Slovenija in Gorenjska.

Slika 2: Indeks razvojne ogroženosti po statističnih regijah, 2019. Vir: [UMAR, 2020](#)

2.1.2. Prostorska in okoljska vprašanja

V Sloveniji se podnebne spremembe že odražajo v povišanih temperaturah v vseh delih države, manj hladnih dneh, zmanjšanju snežne odeje in bolj ekstremnih vremenskih pojavih (Udovč in sod., 2019). Spremembe v padavinskih režimih so precej bolj raznolike, opazen pa je splošen trend zmanjševanja letnih padavin ([Vertačnik in sod., 2018](#)). Povprečne temperature naj bi se do leta 2061 zvišale za 1–3,5 °C

([Kajfež-Bogataj in sod., 2008](#)). Spremembe v temperaturnih in padavinskih režimi, daljša sušna obdobja, povečano trajanje sončnega obsevanja in evapotranspiracija ter posledično spremenjene fenofaze rastlin ([Vertačnik in sod., 2018](#)) bodo imeli velik vpliv na kmetijsko pridelavo, pa tudi na širše vprašanje rabe vode.

Indeks ptic kmetijske krajine ([Kmecl, 2019](#)), ki ga lahko štejemo kot odraz splošnega zdravja ekosistemov kmetijskih zemljišč, kaže stalno upadanje od začetka rednega spremljanja leta 2008. To (in druge oblike izgube biotske raznovrstnosti) se v veliki meri pripisuje opuščanju tradicionalnih kmetijskih praks z intenziviranjem kmetijstva na eni strani in zaraščanjem (izginotje habitatov za specialistične vrste, zlasti ekstenzivno travinje) na drugi (Udovč in sod. 2019).

Problematična je zaradi svoje nepovratnosti tudi sprememba rabe zemljišč v smislu vse večjega deleža pozidanih površin na račun kmetijskih ali gozdnih zemljišč. Točni odstotek pozidanih zemljišč se razlikuje glede na vir in metodologijo, giblje pa se v območju 3–7 % (npr. [Lampič in Repe, 2012](#); [MOP, 2016](#)). Druga vprašanja, povezana s spremembami rabe zemljišč, so hitro zaraščanje kmetijskih zemljišč, po drugi strani pa izguba gozdov in travinja ([Lampič in Repe, 2012](#)).

3. Rezultati posvetovanja z deležniki

Pričujoče stališče je nastalo na osnovi širokega posvetovanja z deležniki. Najprej je bil v okviru projektne skupine SHERPA pripravljen splošen dokument za diskusijo, ki je bil nato v okviru posameznih stičišč prilagojen specifičnim lokalnim potrebam. Na osnovi tega dokumenta je bila dne 17. 6. 2020 organizirana ekspertna delavnica, ki je služila kot platforma za preverjanje stanja in trendov ter oblikovanje skupne vizije podeželja. Rezultati delavnice so bili preverjeni s široko diseminirano anketo, s pomočjo katere je bila vizija dopolnjena in naposled še enkrat preverjena na delavnici fokusne skupine dne 20. 10. 2020

3.1. Izzivi in priložnosti naslednjih 20 let

V procesu oblikovanja vizije in s pomočjo pregleda literature smo izluščili ključne človeške dejavnike sprememb na podeželju in jih poskušali preko ankete tudi kvantitativno ovrednotiti. Razvrstili smo jih v dve skupini – javne in zasebne. Med dejavnike, ki izvirajo iz razvojnih podpor in usmeritev javnih politik, sodijo:

- Enotna strategija razvoja
- Uskladitev sektorskih politik
- Prostorsko načrtovanje
- Kmetijska politika
- Okoljska politika
- Socialna in demografska politika
- Politika zaposlovanja
- Gospodarska politika
- Zunanja politika (vključno z EU odnosi)
- Regionalna politika
- Infrastrukturalna politika.

Med zasebnimi dejavniki smo izpostavili tako ekonomske kot neekonomske pobude ter zasebno individualno in kolektivno delovanje:

- Individualne investicije v gospodarstvu

- Individualne investicije v varstvo okolja in narave
- Lastno vlaganje v človeški kapital (znanje, kompetence)
- Skupne ekonomske pobude (gospodarsko sodelovanje)
- Skupne interesne pobude (negospodarsko sodelovanje, npr. za ohranjanje naravne ali kulturne dediščine)
- Sodelovanje občanov v organih upravljanja
- Krepitev vzajemnosti in občutka skupnosti.

Anketa na spletu je pokazala, da anketiranci dajejo približno enako težo zapisanim dejavnikom. Ob tem pa so izpostavili še nekatere druge, zlasti potrebo po prilagajanju politik lokalnim specifikam, pomen izobraževanja in izmenjave znanja ter aktivnosti civilne družbe.

Iz posvetovanja z deležniki v okviru fokusnih skupina izhaja, da so tako najpomembnejši dejavnik kot tudi največji izziv na podeželju demografska vprašanja. Depopulacija ter koncentracija prebivalstva v mestih in predmestjih sta velika izziva, povezana z odhajanjem mladih s podeželja, zlasti zaradi pomanjkanja ustreznih delovnih mest, slabše infrastrukture in drugih pogojev kakovosti življenja. V povezavi z neustreznim prostorskim načrtovanjem na ravni občin in pomanjkljivim regionalnim razvojnim načrtovanjem bo ta trend verjetno povzročil nadaljnje praznjenje bivališč, na bolj oddaljenih podeželskih območjih tudi celotnih naselij. Na teh območjih, kjer sta depopulacija in staranje najmočnejša, je pričakovati nadaljevanje trenda opuščanja kmetijstva in zaraščanja kmetijskih zemljišč. V številnih krajih se že spreminjajo družbene strukture in odnosi ter povečuje socialna izključenost, naraščajo pa socialno razlikovanje in razslojenost, osamljenost, nezainteresiranost za sodelovanje, apatičnost in pasivnost. V območjih zaraščanja površin in depopulacije se zaostrejuje tudi vprašanje sožitja človeka in zveri ter drugih divjih živalih, ki postajajo nezanemarljiv kamen spotike tudi v odnosih med mestom in podeželjem.

Problematično je tudi upadanje dostopnosti osnovnih storitev (vrtcev, osnovnih šol, zdravstvenih storitev), drugih storitev, kot so banke, pošte in trgovine, javnega prevoza, pa tudi kulturnih dejavnosti, kar gre zlasti na škodo ranljivih, manj mobilnih skupin. Mobilnejši prebivalci bodo verjetno izkoristili dobro pokritost z internetom in različne inovativne oblike dela, možnost razvoja 'pametnih vasi' ob večji digitalni pismenosti pa vendarle nudi potencial za poslovne priložnosti in izboljšanje življenjskih pogojev.

Območja bližje mestnim in gospodarskim središčem ter z boljšo cestno infrastrukturo zaznamuje suburbanizacija, običajno pa so povezana z boljšimi pogoji za razvoj kmetijstva in živahnejšo ekonomsko dejavnostjo nasploh. Tu pa so pomembni okoljski problemi, povezani z intenziviranjem in koncentriranjem kmetijstva, posledicami neustreznega prostorskega načrtovanja, pomanjkanjem nadzora nad razpršenimi viri onesnaženja in fragmentacijo ekosistemov.

Deležniki, ki so sodelovali v anketi, veliko pomembnost dajejo pomenu samooskrbe s hrano, ki je v Sloveniji osrednje vprašanje kmetijske politike in tudi pomemben izziv oblikovanja vizije razvoja podeželja. Pandemija COVID-19 je to vprašanje in vprašanje lokalne oskrbe s hrano nedvomno še okrepila. Prepričanje udeležencev v razpravi in anketirancev je, da se na slovenskem podeželju prideluje kakovostna hrana in da je to pomembna prednost Slovenije nasploh. Iz tega izvirajo tudi jasna prepričanja, da je treba še naprej vlagati v kmetijstvo in ga ohranjati v njegovi večnamenskosti.

Slovensko kmetijstvo nima potenciala za masovno in v globalne trge usmerjeno pridelavo hrane, ima pa potencial za trajnostno oskrbo lokalnih in regionalnih trgov in tudi za oskrbo s proizvodi z dodano vrednostjo. Na lokalni ravni obstajajo številne dobre nišne zgodbe posameznikov, ki uspešno tržijo svoje izdelke z razmeroma visoko dodano vrednostjo, narašča pa tudi splošno zavedanje o konkurenčni prednosti lokalnih kmetijskih pridelkov z manjših kmetij, potencialu ekološkega kmetijstva, lokalne predelave in turizma. V veliko primerih gre za nepovezane zgodbe, ki bi jih kazalo bolje povezati in močnejše integrirati v sheme kakovosti in globalne verige vrednosti.

Po drugi strani je bilo med vprašanimi zaznati tudi določeno mero nestrinjanja glede smiselnosti uporabe ukrepov kmetijske politike za »umetno« ohranjanje »netržnih« malih kmetij. To bi bilo v nasprotju s tržnimi silnicami, ki vodijo k opuščanju ekonomsko nerentabilne pridelave, značilne za številne male kmetije. Vendarle pa je takšno mnenje manjšinsko; glede na splošno priznано družbeno (kulturna identiteta, socialna varnostna mreža, ohranjanje pridelovalnega potenciala) in okoljsko pomembnost (ohranjanje kulturne krajine in biodiverzitete kmetijske krajine) ter številčnost malih kmetij vendarle prevladuje mnenje, da je potrebno ohraniti raznoliko velikostno strukturo kmetijstva. Dodajanje vrednosti pridelkov, tudi preko ekološke pridelave in ustrezno plačilo za okoljske in družbene storitve predstavlja eno od možnosti za ohranitev vitalnega dela malih kmetij. Pri tem kaže izpostaviti, da gre pogosto za ostarele kmetije, zato je izziv tudi oblikovanje ukrepov, ki nosilcev ne bi nesorazmerno administrativno obremenili.

Število različnih deležnikov, katerih interese je treba uskladiti, na podeželju narašča, zaradi česar je v prihodnosti pričakovati naraščanje napetosti in zaostrovanje konfliktov. Jasen primer tega je (poleg zgoraj omenjenega vprašanja divjih živali) večje zanimanje splošne javnosti za načine pridelave hrane, zlasti mesa, ter njihov vplivov na ljudi, okolje in dobrobit živali, ki ga (ne glede na to, da vlada visoka stopnja konsenza glede pomembnosti varovanja okolja, prilagajanja na podnebne spremembe in ohranjanja kulturne krajine) spremlja defenzivna drža kmetov, ki nove družbene zahteve dojemajo kot krivične, neutemeljene in nerealne z vidika ekonomičnosti pridelave. Ta in druga vprašanja terjajo izboljšanje komunikacije različnih družbenih skupin, iskanje skupnih rešitev, pa tudi usmeritev v odločanje, ki bi temeljilo na dejstvih in širšem znanstvenem konsenzu različnih disciplin. Ključno za razvoj podeželja v prihodnjih desetletjih v Sloveniji bo tudi upravljanje na različnih ravneh (državna, regionalna in lokalna raven) in v okviru med seboj predhodno usklajenih sektorskih strategij, ki bodo upoštevale in usklajevale potrebe tako lokalnega prebivalstva kot celotne družbe.

3.2 SWOT analiza

SWOT analiza je nastala na podlagi pregleda literature in analize rezultatov fokusne skupine. Oblikovali smo jo vnaprej in jo ponudili zainteresirani javnosti v preveritev. Lahko rečemo, da smo izpostavili primerne prednosti, šibkosti, priložnosti in tveganja razvoja slovenskega podeželja.

Priložnosti slovenskega položaja so predvsem v povezavi z ohranjeno naravo, že izpostavljeno kakovostno hrano, pa tudi elementi kakovosti življenja, varnosti, miru in odnosov. Med elementi so nekoliko nižjo težo dobili biogeografska pestrost, medsosedska pomoč, kulturna dediščina in mozaična krajina, ki jo posebej izpostavljajo naravovarstveniki. Opredeljenih je bilo manj prednosti kot šibkosti, kar govori tudi o percepciji realno šibkega stanja na podeželju.

Ključne šibkosti smo tudi že omenili pri predstavitvi dejstev. Med njimi so tako šibkosti, ki izvirajo iz javnih politik, kot tiste, ki se nanašajo na ravnanje in vrednote prebivalstva. Izstopajo elementi, ki so povezani s kmetijstvom, kar kaže na določeno sektorsko usmerjenost sodelujočih v razpravi in anketi.

Ključna šibkost so neželeni demografski trendi, takoj za njimi pa šibko upravljanje podeželja in neustreznost politik, pri čemer se posebej izpostavljata njihova neskladnost in neuravnoteženost. Tudi neustrezno prostorsko načrtovanje je šibkost v javni domeni. Visoko mesto ima tudi opuščanje kmetovanja z vsemi posledicami za prostor, naravne vire in oskrbo s hrano. Razprava med udeleženci ekspertne delavnice je pokazala, anketa pa potrdila, da je pomembna šibkost kakovost človeških virov, ki bi bili dovolj sposobni uresničiti razvojne potencialne; k temu lahko dodamo še vrednote in miselnost prebivalstva, ki po mnenju vprašanih ne vplivajo ugodno na razvoj podeželja. Ker je kmetijstvo dominantno pri presoji podeželja v Sloveniji, se kot naslednja pomembna šibkost posebej izpostavlja razdrobljena velikostna in posestna struktura. Nekonkurenčnost proizvodov in neenakost dohodkov ter rastoče razslojevanje na podeželju so elementi, ki jih je treba postaviti v širši družbeni kontekst, podobno pa je tudi s percepcijo degradacije okolja in narave. Zanimivo je, da so anketiranci pripisali najnižjo pomembnost nekaterim elementom, vezanim zgolj na kmetijstvo, kot so zaostajanje v tehnološkem razvoju, neučinkovit trg s kmetijskimi zemljišči in intenzifikacija kmetijstva ter njene posledice.

Preglednica 1: Prednosti, šibkosti, priložnosti in tveganja na slovenskem podeželju – rezultati ankete

Prednosti		Šibkosti	
	Povprečna dodeljena pomembnost (1-5)		Povprečna dodeljena pomembnost (1-5)
Ohranjena narava	4,8	Demografski trendi (staranje, odseljevanje, centralizacija, suburbanizacija)	4,7
Kakovostna hrana	4,8	Šibko upravljanje podeželja in neustrezne politike	4,6
Kakovost življenja	4,7	Neustrezno prostorsko načrtovanje / stihijski prostorski razvoj	4,5
Občutek varnosti	4,6	Opuščanje kmetijstva	4,5
Mir	4,5	Kakovost človeških virov na podeželju (znanje, podjetnost, vodstvene sposobnosti)	4,4
Kakovostni odnosi	4,5	Razdrobljenost (kmetijskih) zemljišč in majhnost kmetij	4,4
Geografska in biotska pestrost	4,4	Degradacija okolja in narave	4,4
Medsosedska pomoč	4,4	Miselnost ljudi (nezaupanje, odnosi, nesodelovanje)	4,3
Kulturna dediščina	4,2	Življenjski pogoji (storitve, infrastruktura, dostopnost)	4,3
Mozaična krajina	4,1	Nekonkurenčnost proizvodov	4,3
		Neenakost dohodkov in razslojevanje	4,2
		Tehnološka nerazvitost	4,1
		Cena in dostopnost (kmetijskih) zemljišč	4,1
		Intenzifikacija kmetijstva	3,9
Priložnosti		Tveganja	
Povpraševanje po kakovostni in lokalni hrani	4,7	Neuskklajene sektorske politike	4,4
Ustvarjanje zelenih delovnih mest (krožno gospodarstvo)	4,4	Neučinkovite državne politike	4,3
Potrebe po novih storitvah (npr. oskrba otrok in starejših)	4,4	Pritiski po pozidavi	4,2
Povpraševanje po izdelkih z dodano vrednostjo	4,3	Podnebne spremembe	4,1
Večja dostopnost znanja	4,3	Konkurenčni proizvodi iz tujine	4,1
Razvoj turizma	4,2	Okoljske zahteve	4
Javna in zasebna vlaganja v gospodarstvo	4,1	Izginjanje vrst in habitatov	4
Novi načini dela (oddaljeno delo)	4,1	Naraščajoči populizem in zloraba lažnih informacij	3,9
Nove tehnologije kmetijske pridelave	4	Sprememba vrednostnega sistema družbe	3,9
Digitalizacija	4	(Množični) turizem	3,8
		Digitalizacija	3,7
		Večja atraktivnost mest za življenje	3,4
		Priseljenci	3,3

Na prednostih kaže v prihodnosti graditi, šibkosti pa zmanjšati, če že ne odpraviti. Drugače pa je s priložnostmi in tveganji, na katere ne moremo vplivati, lahko pa se jim prilagodimo.

Po mnenju anketirancev temeljijo ključne priložnosti na rastočem povpraševanju po kakovostni in lokalni hrani. Enako so opredeljene tudi nove zaposlitvene možnosti v okviru ustvarjanja zelenih delovnih mest, novih, predvsem socialnih storitev, razvoja turizma in povpraševanja po proizvodih z višjo dodano vrednostjo. Nove tehnologije in načini zaposlovanja ponujajo priložnosti z vidika uporabe novih znanj in z možnostjo oddaljenega dela. Priložnost predstavljajo tudi javna in zasebna vlaganja v gospodarstvo. Zanimivo je, da anketirani še najmanj priložnosti vidijo v digitalizaciji in novih kmetijskih tehnologijah, kar gre mogoče pripisati že trenutno sorazmerno ugodni pokritosti podeželja s širokopasovnim omrežjem, zaradi česar so druge priložnosti uvrščene nad digitalizacijo.

Tveganja so povezana predvsem s šibkimi javnimi politikami (neusklajenost, neučinkovitost) ter neregulirano pozidavo. V Sloveniji velja, da je strah pred konkurenčnimi proizvodi pomemben dejavnik percepcije razmer. Posebno tveganje za anketirance predstavlja podnebna kriza, po drugi strani pa kot tveganje za kmetijstvo vidijo tako okoljske zahteve kot izginjanje vrst in habitatov, kar je na prvi pogled mogoče protislovno, postane pa bolj razumljivo, če kmetijstvo razumemo kot gospodarsko dejavnost, za katero prilagajanje na podnebne spremembe in okoljske zahteve predstavlja dodaten strošek. Manjšo težo anketiranci pripisujejo spremembam družbenih vrednot in norm ter naraščajočemu populizmu. Tveganja, četudi imajo manjšo utež, prinaša še množični turizem, pa tudi digitalizacija (zaradi družbenih vidikov, kot so kibernetika varnost, odtujevanje, pa tudi digitalna nepismenost številnih kmetov). Pomembna pa je ugotovitev, da prednostim mesta pred življenjem na podeželju ni pripisana velika teža. Na podeželje vstopajo novi priseljenci, ki pa so bili z vidika tveganja ovrednoteni najnižje.

3.3 Vizija podeželja za 2040

V anketi smo vprašanim ponudili tri idealne scenarije z različnimi poudarki na področju družbe, okolja, ekonomije in upravljanja. Glavni elementi scenarijev so predstavljeni v preglednici 2, polno besedilo pa v Prilogi.

Prvi scenarij (A – visokotehnološki) pomeni, da razvoj podeželja temelji na paradigmi novega znanja in visokotehnoloških podjetij, lociranih na podeželju, ki naj bi naredila podeželje privlačno in privabila novo prebivalstvo. V tem scenariju je kmetijstvo konkurenčno in doživi preobrazbo v smeri tehnološkega razvoja in digitalizacije. Drugi scenarij (B – okoljski) temelji na okoljski in naravovarstveni paradigmi. Poudarja ogledno nevtrarno gospodarstvo ter radikalno preobrazbo kmetijstva v smeri zagotavljanja javnih dobrin in ekosistemskih storitev. Tretji scenarij (C – uravnoteženi) je kombinacija obeh in poskuša slediti zelo kompleksnemu nizu ciljev, vezanih na družbo znanja in okoljski preobrat, pa tudi policentrični razvoj in večpolarnost gospodarskih struktur.

Preglednica 2: Scenariji razvoja v naslednjih 20 letih

	Ekonomija	Okolje	Družba	Upravljanje
A – visokotehnološki	Intenzivno vlaganje v policentričen gospodarski razvoj, infrastrukturni projekti, visokotehnološki investicijski projekti, prioriteta so delovna mesta, visoko specializirani intenzivni veliki industrijsko-kmetijski obrati, dobre prometne povezave, visokotehnološka živilska industrija in razvite oskrbne verige	Okolje ne omejuje gospodarskega razvoja, vlaganja v tehnologije za sanacijo okoljskih škod, nadzor nad izpusti v okviru 'realnih' zmognosti, opustitev marginalnih habitatov in vrst, ohranjanje visokovrednih območij v okviru izoliranih zavarovanih območij	Visoke plače, dostopna delovna mesta, infrastruktura in storitve so zagotovljeni	Politike strateško usmerjene v pametno specializacijo in znanje

B – okoljski	Ekstenzivno kmetijstvo, majhne kmetije, lokalna pridelava in predelava, omejen zeleni in doživljajski turizem, zelena obdavičev in strog nadzor industrijskih obratov, visoki kriteriji za postavitev novih, odprava industrijske živinoreje	Ogljično nevtrarno gospodarstvo, ohranjanje habitatov in vrst, omejevanje in preprečevanje izpustov v okolje, omejevanje pozidave	Dostopne osnovne storitve in infrastruktura, enakomerna poseljenost, dobri odnosi, sodelovanje, integracija prišlekov, dostojni prihodki, močne lokalne skupnosti	Politike strateško usmerjene v zeleno gospodarstvo, strožje presoje vplivov na okolje, plačila kmetom za zagotavljanje okoljskih koristi
C – uravnoteženi	Policentričen gospodarski razvoj, diverzifikacija dejavnosti, fokus na dodajanje vrednosti, ekonomsko sodelovanje, trajnostna intenzifikacija (veliko ekološkega, učinkovite regionalne in lokalne oskrbne verige, precizno kmetijstvo), prilagajanje podnebnim spremembam	Ogljično nevtrarno gospodarstvo, ohranjanje habitatov in vrst, omejevanje in preprečevanje izpustov v okolje, omejevanje pozidave	Dostopne osnovne storitve in infrastruktura, enakomerna poseljenost, dobri odnosi, sodelovanje, integracija prišlekov, dostojni prihodki	Področno usklajene, strateško oblikovane politike, usklajenost različnih ravni odločanja, upoštevanje preferenc in potreb lokalnega prebivalstva, učenje (ciklus politike)

S spletno anketo smo preverili mnenja o posameznih scenarijih. Največ deležnikov je podprlo scenarij C, številni pa so izrecno navedli, da bi se jim zdela primerna kombinacija B in C oziroma v nekaterih primerih pozitivne lastnosti vseh treh.

Iz razprav je tako mogoče izluščiti naslednjo idealno vizijo podeželja, ki povzema vse tri scenarije. Želimo razvoj slovenskega podeželja, ki bo izrazil trajnost in bo uravnoteženo upošteval vse tri stebre trajnosti – podeželskemu prebivalstvu bo zagotavljal primeren dohodek, ohranjal bo naravne vire in okolje ter bo socialno vzdržan in pravičen:

Na podeželju se oblikuje policentričen poselitveni vzorec. Gospodarstvo je na poti v ogljično nevtrarnost in sloni na trajnostnih obnovljivih virih energije ter krožnem biogospodarstvu. Prebivalstvo je zaposleno ali samozaposleno v številnih manjših in srednje velikih storitvenih in proizvodnih podjetjih v manjših podeželskih mestih, trgih in vaseh. Prihaja tudi do vzpostavitve visokotehnoloških industrijskih obratov, ki omogočajo lokalno zaposlovanje in razmeroma visoke dohodke zaposlenih ter vseživljenjsko učenje. Številni delajo od doma, tudi za podjetja in javni sektor v urbanem okolju. Vzpostavljena so številna podjetniška sodelovanja na lokalni ravni, hkrati pa poteka tudi gospodarsko sodelovanje s tujino (nabava, prodaja, spletno trgovanje). Gospodarski razvoj temelji na inovacijah in ravnovesju med ohranjanjem narave ter zagotavljanjem delovnih mest.

Kakovostna hrana, ohranjena narava in ekološko kmetijstvo postanejo tržne znamke slovenskega podeželja, kar pomeni, da kmetijstvo in povezane dejavnosti ohranjajo sposobnost ekosistemov za zagotavljanje ekosistemskih storitev. Na tej podlagi se na eni strani razvijejo trajnostne agroživilske verige (skupine proizvajalcev, živilskopredelovalna industrija, pogodbeni razmerja, preporod zadružništva), na drugi strani pa kolektivne znamke in ekološke regije kot podpora zelenemu in doživljajskemu turizmu. Intenzivno kmetijstvo je specializirano, sledi načelom preciznega kmetovanja in drugim sodobnim tehnologijam trajnostnega kmetijstva in je vpeto v učinkovite oskrbne verige. V kmetijstvu poteka intenzivna izmenjava znanja in praks. Kmetje imajo močno in neposredno podporo svetovalcev in strokovnjakov, so dobro organizirani in sodelujejo med seboj v obliki zadrug in drugih oblik povezovanja. Živilskopredelovalna industrija je močna in visoko tehnološko razvita.

Negativne vplive na okolje se preprečuje; kjer to ni mogoče, se jih sanira s tehnološkimi rešitvami. Množični turizem se omejuje na zeleni in doživljajski turizem. Spremenjene kmetijske prakse prispevajo k ohranitvi biotske raznovrstnosti, katere padec se močno upočasni in celo zaustavi. Delno se ohrani drobnoposestna struktura kmetijstva, kjer se mali in ekstenzivni kmetje povezujejo in vlagajo v dopolnilne dejavnosti, ostajajo na kmetijah in s kombinacijo dohodkov in tudi trženjem ekosistemskih storitev iz kmetijskih ekosistemov zaslužijo dovolj za dostojno življenje. Kulturna krajina se s tradicionalno kmetijsko

rabo ohranja in privablja doživljajske turiste, ki prinašajo dodaten dohodek in zaposlitve na podeželju. Infrastrukturni projekti in drugi posegi v okolje so podvrženi poglobljenim presojam vpliva na okolje.

Prebivalstvo je zadovoljno in uživa veliko mero kakovosti življenja. Trend odseljevanja s podeželja se obrne, mladi ostajajo doma ter si na podeželju ustvarjajo družine. Storitve in infrastruktura so dostopne, prometne povezave so dobro razvite, posodobi se železniška infrastruktura; povsod je na voljo hitra internetna povezava. Izgradi se še preostala komunalna infrastruktura (npr. čistilne naprave). Razvoj storitev in infrastrukture, tudi prometne, podpira ogljično nevtralnost (razvoj železniškega prometa in kombiniranih oblik javnega prevoza, avtomobili na elektriko, tovornjaki na vodik). S spodbujanjem krožnega gospodarstva se podpira integriranje in povezovanje sektorjev, panog, skupnosti in deležnikov.

Lokalne skupnosti so močno integrirane in stremijo k samostojnosti, samooskrbnosti, sodelovanju pri upravljanju in integriranju novih prebivalcev (iz mest, pa tudi iz drugih držav). Središča podeželskih mest in trgov so živahna. Novi prebivalci podeželja se integrirajo v življenje lokalnih skupnosti, ki so vitalne in funkcionalno razporejene ter povezane.

Vzpostavijo se pokrajine, kot administrativne enote, ki so močno transnacionalno vpete v širše regionalno okolje. Na državni ravni je vzpostavljeno tesno medsektorsko sodelovanje med različnimi razvojnimi politikami. Odločanje je vključujoče, transparentno in upošteva potrebe lokalnih prebivalcev in širše družbe ter uravnoteža vse tri stebre trajnosti – družbo, okolje in gospodarstvo.

Vizija za slovensko podeželje torej opredeljuje podeželje kot privlačen kraj za delo, bivanje in prosti čas za vse družbene skupine. Konkretnije gre pri tem za demografsko in prostorsko homogeno distribucijo prebivalstva z visoko stopnjo kakovosti bivanja, kar zajema:

- delovna mesta (v tradicionalnih in novih oblikah zaposlitve, tudi v visokotehnoloških panogah), stanovanja, storitve in infrastrukturo, ki omogočajo dostojen dohodek, dodajajo vrednost in lokalno zadovoljujejo osnovne potrebe ter zmanjšujejo potrebe po mobilnosti; izkorišča se nove oblike mobilnosti (npr. deljenje prevozov) in zagotavljanja storitev;
- dobre medosebne odnose, solidarnost, medgeneracijsko sodelovanje v okolju, odprtem za dialog, reševanje konfliktov in nove ideje (vključno s podjetniškimi inovacijami), pa tudi sprejemanje prišlekov;
- javne dobrine, kot so čist zrak in voda, dobro ohranjeno naravno okolje, krajinski značaj in rodovitna tla; ponotranjeno pojmovanje v družbi o pomenu ohranjanja narave;
- udobno, varno, človeku prijazno življenje za vse generacije, aktivno staranje, visoko digitalno pismenost, mlade kot nosilce razvoja, manj socialnih razlik ter več solidarnosti in sodelovanja.

Skupna točka je tudi potreba po uravnoteženju različnih interesov – tako med posameznikom in skupnostjo kot med posameznimi ljudmi oz. pravnimi osebami. To bi podprle različne politike, ki delujejo na področju gospodarstva, upravljanja z naravnimi viri in socialne politike. Pomembno vlogo v viziji igra tudi kmetijstvo, ki ima poleg pridelovanja hrane in drugih virov tudi pomembno prostorsko vlogo (ohranjanje naravne in kulturne dediščine), ki jo mora družba pripoznati in nagraditi. V tem kontekstu je bistveno sodelovanje podeželskega prebivalstva v različnih oblikah in namenih (ekonomsko, okoljsko in socialno sodelovanje).

3.2. Dejavniki, ki bodo pomagali dosegati vizijo

Vizijo bomo dosegali z z ustvarjanjem ugodnega okolja za individualne in kolektivne zasebne pobude, skupnimi aktivnostmi javnih in civilnih institucij na slovenskem podeželju in z integriranimi različnimi javnimi politikami. Njihov skupni imenovalac je uresničevanje skupnih ciljev, povezanih z vizijo, ki temelji na celostnem razvoju podeželja in njegovem vrednotenju, novi vlogi znanja, sodelovanju in trajnostnem razvoju.

Politike bi morale temeljiti na učinkovitem medsektorskem in vertikalnem sodelovanju. Hkrati bi morale izhajati iz okrepljenih participativnih pristopov, ki bi gradili na zaupanju, močnejšem angažiranju prebivalstva, močnejšem sprejemanju odločitev od spodaj navzgor in neposredni demokraciji. Odločanje

naj bi slonelo na dejstvih ter poznavanju lokalnih potreb in ne na posamičnih interesih. Kot ustrezen mehanizem je bil izpostavljen pristop LEADER/CLLD, ki je bolj učinkovit pri uravnotežanju različnih, pogosto nasprotujočih si interesov na podeželju. Pristop LEADER/CLLD udejanja potrebo po višji stopnji participacije in hkrati vzpostavlja aktiven dialog med tremi ključnimi sektorji – javnim, nevladnim in gospodarskim. Zato bi bilo treba ta pristop okrepiti in preko tega mehanizma izvajati večji del razvoja podeželja kot doslej. Prihodnje politike razvoja podeželja bi morale biti usmerjene v pridobivanje investicijskega kapitala in spodbujanje razvoja človeškega kapitala (znanje, veščine vodenja in sposobnost sodelovanja).

Javne politike bi morale temeljiti na strategijah, ki ustrezno prioritizirajo različne cilje in ki bi usklajevale vse relevantne sektorske politike. Širiti je treba ozkost nekaterih zgolj sektorskih pristopov in videti razvoj podeželja v vsej njegovi širini. V razpravi je bila izrecno omenjena potreba po opolnomočenju in izboljšanju usposabljanja strokovnjakov za prostorsko načrtovanje, pa tudi ukrepi za zaščito strateških virov, kot sta voda in tla.

Podeželje mora postati sestavni del uresničevanja evropskih in državnih strategij gospodarskega razvoja, reševanja podnebne krize, varovanja narave, razvoja infrastrukture, socialnega razvoja, izobraževanja in zlasti kmetijstva (Strateški načrt za kmetijsko politiko). Predlagamo vzpostavitev vladne koordinacije politik za razvoj podeželja z vključitvijo ključnih deležnikov. Treba je okrepiti raziskave in stalno spremljanje stanja na podeželju, kar naj utrdi na dejstvih utemeljeni pristop v politiki.

Po mnenju nekaterih sodelujočih v razpravi bi bilo treba povečati financiranje razvoja podeželja z več ukrepi, ki podpirajo vzdrževanje in posodobitev raznolike strukture kmetij, predvsem manjših, ki so se sposobne ohraniti v svoji večnamenskosti in omogočajo primerno kvaliteto življenja svojih članov.

Pri gospodarskem razvoju imajo posebno vlogo družinska podjetja v predelovalni in storitveni dejavnosti, ki prispevajo k oskrbi večjih gospodarskih sistemov na eni in zagotavljajo osnovne storitve za podeželsko prebivalstvo na drugi strani. Novo vlogo morajo odigrati tudi sodobno zadružništvo in druge oblike gospodarskega in socialnega povezovanja na podeželju.

Nadalje je treba privlačnost kmetovanja in življenja na podeželju izboljšati z različnimi oblikami podpore skupnostnemu življenju vseh generacij in družbenih skupin, kot so študijski krožki in podpora e-pismenosti. Treba je uvesti ukrepe za podporo vključevanju dobrih podjetniških praks in sodelovanja ter pristope za povečanje lokalnih gospodarskih transakcij, kot tudi vlagati v človeški kapital – znanje in kompetence.

Inovacijam in podjetništvu kot ozkemu grlu tako v kmetijstvu kot v drugih gospodarskih sektorjih kaže nameniti posebno pozornost ob hkratnem upoštevanju vrednot, ki se nanašajo na naravo in kulturo. Krepitev drugih oblik mobilnosti, zeleno javno naročanje, storitve v podporo aktivnemu staranju, okrepljene sheme kakovosti (vključno s shemami, ki pomagajo pri ustreznem tržnem priznavanju načinov pridelave, ki prispevajo k ohranjanju narave in okolja) in sledljivost kmetijskih izdelkov lahko pri tem odigrajo izrazitejšo vlogo.

Pomemben vidik, ki lahko bistveno vpliva na prihodnji razvoj, se nanaša na različne vrednostne sisteme, ki se srečujejo pri obravnavi vprašanj, ki se dotikajo podeželja. Različni vrednostni sistemi in njihove spremembe pogosto vodijo v vzajemno nerazumevanje različnih družbenih skupin, kar je treba preseči; vzpostaviti je treba komunikacijo in kulturo dialoga ter povečati socialni kapital in medsebojno zaupanje, vzajemnost in občutek skupnosti, kar bi prispevalo tudi k večji zmožnosti reševanja konfliktov.

Zaključimo z mislijo, da moramo v Sloveniji na novo opredeliti, kaj razumemo pod podeželjem in kakšnega želimo imeti. S stališčem smo poskušali prispevati k iskanju odgovorov na ti dve zahtevni in kompleksni vprašanji.

Viri

EUROSTAT. (2018). Urban-rural typology. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Archive:Urban-rural_typology#cite_ref-1

Fonda, M., Zavodnik Lamovšek, A., Pogačnik, A., Foški, M., Drobne, S., Golobič, M., Marot, N., Hudoklin, J., Hočevar, I., & Miklavčič, T. (2016). Poročilo o prostorskem razvoju. Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor, graditev in stanovanja. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Publikacije/c5a7a4e249/proocilo_o_prostorskem_razvoju.pdf

Kajfež-Bogataj, L., Zavšek-Urbančič, M., Berložnik, B., Sušnik, A., Stražar, S., Cegnar, T., Gregorič, G., Roškar, J., Majer, D., & Verbič, J. (2008). Strategija prilagajanja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam-osnutek. Ljubljana. Ministrstvo Za Kmetijstvo, Gozdarstvo in Prehrano.

Kmecl, P. (2019). Monitoring splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine—Delno poročilo za leto 2019. Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije. https://www.researchgate.net/publication/339044394_Monitoring_splosno_razsirjenih_vrst_ptic_za_dolocitev_slovenskega_indeksa_ptic_kmetijske_krajine_-_delno_porocilo_za_leto_2019_Monitoring_of_common_bird_species_for_the_determination_of_Slovenian_farm

Lampič, B., & Repe, B. (2012). Pozidava. <http://kazalci.arso.gov.si/sl/content/pozidava?tid=12>

Nared, J., Repolusk, P., Ercegović, J., Korenč, V., Krušec, K., & Turnšek, V. (2019). Socialnoekonomske značilnosti demografskih tipov slovenskih občin in njihov prihodnji demografski razvoj. In DEMOGRAFSKE SPREMEMBE IN REGIONALNI RAZVOJ. ZRC SAZU. <https://omp.zrc-sazu.si/zalozba/catalog/view/1553/6503/824-1>

Potočnik Slavič, I. (2010). Endogeni razvojni potenciali slovenskega podeželja. Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/znanstvena-zalozba/catalog/view/57/123/2608-1>

SURS. (2017). Struktura kmetijskih gospodarstev, Slovenija, 2016. <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6742>

SURS. (2019). Bruto domači proizvod po regijah, Slovenija, 2018. <https://www.stat.si/statweb/News/Index/8567>

SURS. (2020a). Dostop do interneta v gospodinjstvih, po tipu gospodinjstva, Slovenija, letno. <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/2974001S.px>

SURS. (2020b). Kmetijska gospodarstva in popis kmetijstva. <https://www.stat.si/StatWeb/Field/Index/11/58>

Udovč, A., Rudolf, J., Perpar, A., Zupan, M., Črepinšek, Z., Glavan, M., Curk, M., Jerina, K., Udovč, G., Čelik, T., Vreš, B., Šilc, U., Denac, K., Kmecl, P., Koce, U., Jančar, T., Denac, D., & Kljun, I. (2019). Analiza stanja in razpoložljivih podatkovnih zbirk izbranih področij okolja in narave: Poročilo delovnega sklopa 1c: Ciljni raziskovalni projekt (V4-1814) Analitične podpore za večjo učinkovitost in ciljnost kmetijske politike do okolja in narave v Sloveniji. Biotehniška fakulteta.UMAR. (2020). Indeks razvojne ogroženosti 2019. https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/kratke_analize/Indeks_razvojen_ogrozenosti_2019/Indeks_razvojne_ogrozenosti_2019.pdf

Vertačnik, G., Bertalanič, R., & Draksler, A. (2018). Podnebna spremenljivost Slovenije v obdobju 1961-2011 povzetek. Ministrstvo za okolje in prostor, Agencija Republike Slovenije za okolje. <http://meteo.arso.gov.si/met/sl/climate/change/>

Priloga 1. Scenariji

A) Na podeželju se razvijajo visokotehnološki industrijski obrati, ki omogočajo lokalno zaposlovanje in razmeroma visoke dohodke zaposlenih. Storitve in infrastruktura so dostopne, prometne povezave so dobro razvite. Oblikujejo se industrijska središča in policentričen poselitveni vzorec, kmetijstvo v ravninah se močno intenzivira in specializira; živilskopredelovalna industrija je močna in visoko tehnološko razvita. Vplive na okolje in naravo se sanira predvsem s tehnološkimi rešitvami, marginalni habitati so opuščeni, varstvo poteka pretežno v okviru varovanih območij. Politike so usmerjene v pridobivanje investicijskega kapitala in spodbujanje razvoja človeškega kapitala (znanje, veščine vodenja in sodelovanja). Življenje lokalnih skupnosti je koncentrično razporejeno okoli razvojnih središč, odmaknjena območja pa se opuščajo kot prostor stalnega dela in bivanja.

B) Gospodarske dejavnosti so predmet zelenega obdavčenja, gospodarstvo je ogljično nevtravno ali negativno. Intenzivnost kmetijske proizvodnje se zmanjšuje. Pravila Nature 2000 se dosledno izvajajo. Množični turizem se omejuje na zeleni in doživljajski turizem. Kmetje so plačani za zagotavljanje okoljskih in družbenih javnih dobrin (delno preko kmetijske politike, delno preko shem kakovosti (npr. izbrana kakovost Slovenija), dopolnilnih dejavnosti in neposredne prodaje na kmetiji), kar je rezultat intenzivnega prenosa znanja in dolgoletne strokovne podpore. Infrastrukturni projekti in drugi posegi v okolje so podvrženi poglobljenim presojam vpliva na okolje. Lokalne skupnosti so močno integrirane in stremijo k samostojnosti, samooskrbnosti, sodelovanju pri upravljanju in integriranju novih prebivalcev (iz mest, pa tudi iz drugih držav).

C) Trend odseljevanja s podeželja se obrne, mladi ostajajo doma ter si na podeželju ustvarjajo družine. V lokalnem okolju so zagotovljene vse za življenje potrebne storitve ter infrastruktura. Gospodarski razvoj temelji na ravnovesju med ohranjanjem narave ter zagotavljanjem delovnih mest. Intenzivno kmetijstvo sledi načelom preciznega kmetovanja in drugim sodobnim tehnologijam trajnostnega kmetijstva. Mali in ekstenzivni kmetje se povezujejo in vlagajo v dopolnilne dejavnosti, ostajajo na kmetijah in zaslužijo dovolj za dostojno življenje. Kulturna krajina se s tradicionalno kmetijsko rabo ohranja in privablja doživljajske turiste, ki prinašajo dodaten dohodek in zaposlitve na podeželju. Novi prebivalci podeželja se integrirajo v življenje lokalnih skupnosti, ki so vitalne in prostorsko razpršene.

